

Isländsk »trollkarl» får Lindsogs medicinska språkpris

Chefläkare Örn Bjarnason, Reykjavik, hedras med Bengt Lindsogs medicinska språkpris, som vid Svenska Läkarsällskapets årshögtid den 4 november utdelas för tredje gången. Priset är i år på 15 000 kr.

»Örn Bjarnason har med stort ideellt engagemang vårdat och delvis skapat den isländska medicinterminologin. Hans arbete som redaktör för Islands läkartidning och som författare av en högklassig isländsk ordbok över medicin-termer har tjänat som förebild och inspirationskälla för andra som i Norden intresserar sig för det medicinska språket.»

Så motiverar Läkaresällskapets kommitté för medicinsk språkvård, som föreslår pristagare, sitt val. Prispengarna kommer från en stiftelse bildad av redaktören för »Medicinsk terminologi», professor Bengt I Lindsog, också ledamot i språkkommittén. Stiftelsen stimulerar även insatser inom medicinhistoria. Professor Povl Riis, Köpenhamn, och professor Torgny Greitz, Stockholm, har tidigare fått språkpriset.

Brett register

I nordiska kretsar är årets pristagare Örn Bjarnason en välkänd profil med ett brett register – han har också ägnat sig mycket åt medicinsk etik. Han

MEDICINENS SPRÅK

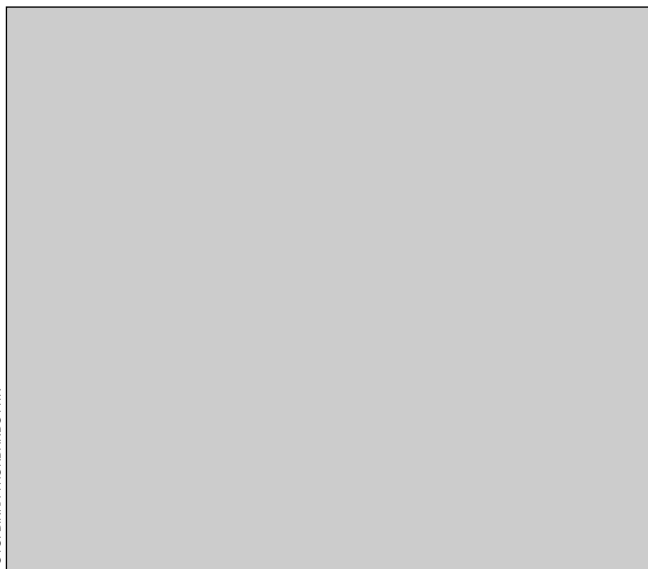

FOTO: BIRNA THORDARDOTTIR

föddes 1934 i Isafjörður på Islands västkust – det är viktigt säger Læknabladids redaktionschef Birna Thordardottir, för därifrån kommer de flesta isländska trollkarlarna.

Nyskapad terminologi

Örn Bjarnason var redaktör för Læknabladid 1976–1993. Han var ordförande och drivande kraft i en grupp som 1979–1989 gav ut en isländsk medicinsk ordbok. Där redovisades, och nyskapades delvis, isländska termer motsvarande de latinska och engelska.

Medicinerna i Ordanafnd læknafélaganna, dvs läkarförbundets ordnämnd, utökades under det gigantiska arbetets gång från en trio till en sextett. Cand mag Magnús Snædal svarade hela tiden för den språkvetenskapliga expertisen.

Yngve Karlsson,
Läkartidningen

Spara på c säkrast i verbsuffix

Latinska och grekiska suffix var ett stort kapitel i dessa spalter för ett par år sedan. Ämnet är dock inte uttömt, det visar upprepade frågor av följande typ: Skriver man *diagnostisera* och *prognostisera* med *c* eller *s*? Varför stavas *publicera* med *c* men *sterilisera* med *s*? Det handlar nu om ett **s k verbsuffix** med uttalet [-ise:ra].

Den som är fullständig vill-

Årets språkpristagare Örn Bjarnason har drivit arbetet på en isländsk medicinsk terminologi, ett gigantiskt arbete där isländska ord nybildats för att hålla språket fritt från engelska termer.

rådlig bör avgjort chansa på *-isera*. Varianten med *s* är många gånger vanligare än den med *c*. De båda suffixen har helt olika ursprung, någon sorts försvenskning av *-icera* till *-isera* är det aldrig fråga om.

I verbsuffixet *-isera* stammar den viktigaste delen *-is-* från grekiskan. När latinet anammade suffixet lade man i vanlig ordning till en egen ändelse, i detta fall infinitivändelsen *-are* (som i svenskan blev *-era*). Suffixet *-is-* stavades på grekiska med zeta, varför den tidigaste latinska ändelsen var *-izare*. Bokstaven zeta har ofta bevarats i engelskan, särskilt i dess amerikanska variant, t ex i *fertilize*, *realize*, *emphasize*. Betydelsen var och är fortfarande 'göra (till)'. Den är nog lättast att genomskåda i verb som är bildade på **adjektiv**, t ex *immunisera* = 'göra immun', *kriminalisera* = 'göra kriminell', *mobilisera* = 'göra rörlig', *privatisera* = 'göra privat'. Några andra, som inte kan vara helt främmande i medicinska texter, är *digitalisera*, *legalisera*, *medikalisera*, *modernisera*, *stabilisera*, *vitalisera*.

I de verb som bygger på **substantiv** kanske man ibland får översätta suffixet litet friare, även om grundbetydelsen är

densamma, nämligen att göra, framkalla eller åstadkomma det som substantivet betecknar: *diagnostisera*, *prognostisera*, *hypnotisera*, *invalidisera*, *katalogisera*, *kateterisera*, *pastörisera*.

Låt vara att några av exemplen, t ex *hypnotisera*, är helgrekiska, de flesta av dem har dock latinska baser, de är med andra ord **hybrider**. Suffixet har blivit alltmer produktivt och påträffas nu ofta med baser av helt annat ursprung: *alkoholisera*, *bagatellisera*, *filmatisera*, *glamourisera*, *randomisera*.

Fem latinska verb bakom -icera

Ändelsen *-icera* är inte på samma sätt ett självständigt suffix, den utgör egentligen slutet av fem latinska verb: *-dicare* = 'visa' (*indicera*), *-dicere* = 'säga' (*predicera*), *-ficare* = 'göra (till)' (*klassificera*), *-jicare* = 'kasta, spruta' (*projicera*, *injicera*), och *-plicare* = 'vika, veckla' (*komplisera*, *multiplisera*).

I några skenbara undantag som *fabricera*, *publicera* och *rubricera* är verbsuffixet bara *-era*, som läggs till de latinska orden *fabrica* = 'tillverkning', *publicus* = 'offentlig' och *rubrica* = 'rödfärgad överskrift'. Två mer äkta undantag kommer man inte förbi: *kommunicera* och *musicera*. Men de är så få att de kan sägas bekräfta regeln.

Enkel regel

Svenska språknämnden och Tekniska nomenklaturcentralen (TNC), som ofta strävar att ge kortfattade och enkla svar, brukar i detta fall ge en behändig tumregel: Om man kan göra ett adjektiv genom att byta ut *-isera* mot *-isk*, då skall man stava med *s*, alltså så här: *organisk* – *organisera*, *praktisk* – *praktisera*, *systematisk* – *systematisera*. Regeln håller streck tack vare att inga av verben på *-icera*, bildade av de fem nämnda latinska verben, har några sådana motsvarande adjektiv på *-isk*. De allra flesta svenska adjektiv på *-isk* bygger på ursprungligen grekiska baser.

Till sist, litet utanför ämnet: Med stöd av både historien och aktuell praxis rekommenderar vår språkkommitté de längre formerna *diagnostisera* och *prognostisera*, inte några förkortade former.

Hans Nyman

fil lic, språkrådgivare,
Svenska Läkaresällskapet,
Stockholm

Den medicinska ordbok som gav Örn Bjarnason språkpriset gavs först ut i häftesform 1979–1989.